

Masarykova univerzita v Brně

Pedagogická fakulta

Seminář k úvodu do pedagogiky a základů pedagogického myšlení

Úterý 17:10 – 17:55

Seminární práce

Formy výchovy

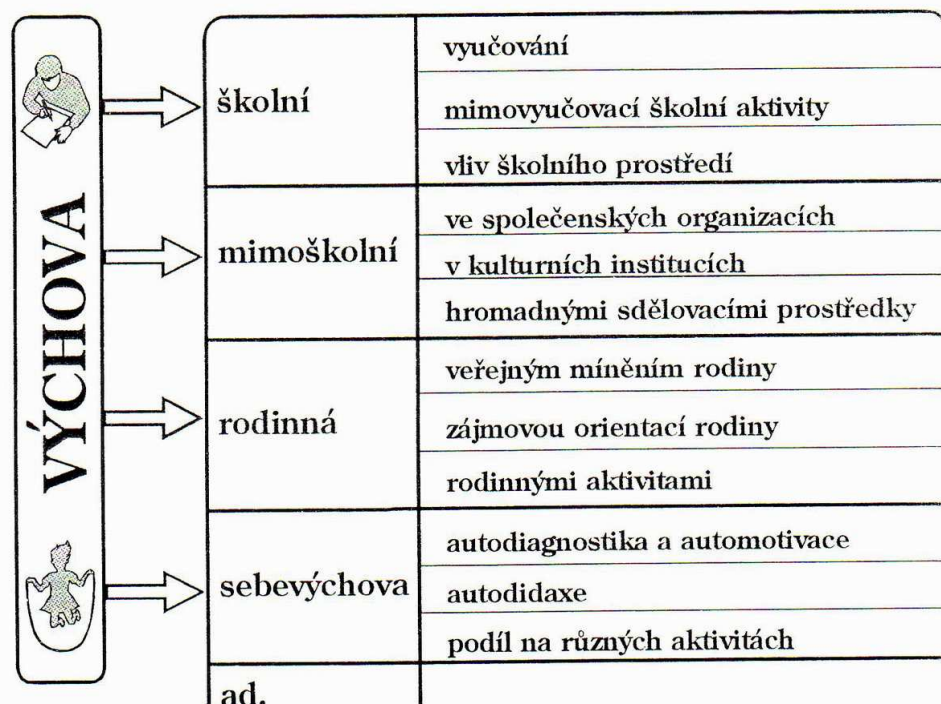
Školní výchova
Rodinná výchova
Mimoškolní výchova
Sebevýchova

12.11.2004

Vypracoval: Martin Zlatoš 136018
Pavel Dohnal 72886
Pavla Jančářová 166230
Vyučující: Mgr. Mgr. Kateřina Vlčková

Formy výchovy

Schéma forem výchovy:

Školní výchova

Škola byla a nadále zůstává základní výchovně vzdělávací institucí ve společnosti, která má napomoci mnohostrannému rozvoji tvůrčí osobnosti. Náleží jí především zabezpečovat výchovu a vzdělávání, tedy funkce, bez kterých kulturní společnost nemůže existovat.

Formy školní výchovy můžeme rozdělit do dvou základních skupin:

výchova v rámci vyučování

výchova v mimovyučovacích aktivitách a působení školního prostředí

Základem školní výchovy je **vyučování**. V běžném významu pojem vyučování označuje celkově to, co se každodenně odehrává ve školních třídách v průběhu vyučovací hodiny. V didaktických teoriích znamená pouze činnosti, které realizuje učitel jako součást výuky.

Ve vyučovacích činnostech se významně promítají vztahy učitel-žák a učitelovo pojetí výuky.

Koncepci vyučování tradičně určovaly tři didaktické dokumenty:

- studijní profil (formuluje obecné cíle výuky)
- učební plán (stanovuje systém vyučovacích předmětů a jejich zařazení do ročníků)
- učební osnovy (konkretizují obsah jednotlivých vyučovacích předmětů)

Každý vyučovací předmět svým obsahem participuje na některé složce výchovy (jazykové, vědecké, technické, ekonomické, pracovní, ...) Jedny předměty vychovávají po stránce mravní, právní a politické, jiné po stránce estetické, tělesné, ...

Výchovná práce mimo vyučování.

Možností mimovyučovacích školních aktivit je spousta a v podstatě závisí zejména na personálních a materiálních možnostech školy, jak tyto formy výchovy rozvíjí. Tyto aktivity mohou být provozovány buď vlastními prostředky školy nebo ve spolupráci s některými společenskými organizacemi a kulturními institucemi.

Patří sem zejména různé exkurze do vědeckých, technických a výrobních zařízení, do kulturních institucí (koncerty, divadlo, kino,...) i do přírody.

Dále sem patří školní družina, různé kroužky ,...

Vliv školního prostředí.

Celé prostředí školy (materiální vybavení i sociální atmosféra) působí na výchovu jedince. Vytváří v něm vztah ke škole, k oboru, ke studiu, k lidem a zprostředkovaně i na jeho vztah ke společnosti vůbec. Hrají zde svoji roli například takové věci jako upravenost školy, výzdoba (květiny, nástěnky,...), ale i vztahy mezi učiteli, mezi učitelem a žákem,...

Vyučování můžeme podle počtu jedinců, kteří se ho účastní, rozdělit do několika skupin:

Hromadné vyučování

V běžné praxi se užívá nejčastěji. Vyučování probíhá ve skupině několika desítek osob. Předpokladem hromadného vyučování je vytvoření skupiny žáků přibližně stejné věkové a mentální úrovně. Nemůže plně respektovat individuální předpoklady každého jedince; vychází ze skupinového průměru. Má však i některé přednosti. Umožňuje jemné pozitivní ovlivňování žáků, srovnávání studijních výsledků, spolupráci a vzájemnou pomoc. Vzhledem k tomu, že hromadné vyučování je levnější, umožňuje (zejména na vyšším stupni) využít znalostí vynikajících odborníků pro široký okruh studentů.

Skupinové vyučování

Vychází z individuálních zájmů a podchycuje relativně malé skupiny jedinců, kteří jsou již motivováni, mají o věc zájem, spolupracují a aktivně se podílejí na zdané plánované činnosti. Práce ve skupině zlepšuje průběh učení a žáci tak mohou dosáhnout lepších výsledků. Do menších skupin mohou být rozděleni například podle druhu činnosti, obtížnosti činnosti, zájmu žáků, pracovního tempa, dovednosti spolupracovat,...

Individuální vyučování

Může plně vycházet z komplexní diagnózy výchovných předpokladů žáka a může přihlížet k jeho možnostem a individualitě. Používá se hlavně tam, kde potřebujeme za poměrně krátkou dobu dosáhnout vysokých cílů, nebo kde jde o dosažení špičkových výsledků.

Individuální vyučování je ekonomicky poměrně nákladné.

Jedním z prvních ucelených systémů, který důsledně akceptoval individualizaci výuky a který dodnes působí inspirativně, byl tzv. daltonský laboratorní plán (daltonský plán), který vytvořila na počátku 20. století ve městě Dalton učitelka H. Parkhurstová.

Rodinná výchova

Rodina je základní společenská jednotka, která vznikla na určitém stupni společenského vývoje. Rodinou bývá označován pevný svazek muže a ženy. Je to životní společenství, které obvykle vzniká na základě manželství a do kterého patří jak vztah obou partnerů k sobě navzájem, tak také jejich vztah k dětem.

Rodina se může rozlišovat podle počtu generací žijících pohromadě na rodinu **základní**, tj. jednotku sestávající z otce, matky a dětí, a na rodinu **rozšířenou**, zahrnující kromě toho i prarodiče, strýce, tety a další příbuzné.

Dále definujeme rodinu **úplnou**, ve které žijí oba rodiče a nejméně jedno dítě, a rodinu **neúplnou**, v níž chybí některý z rodičů.

Funkce rodiny jsou většinou chápány jako úkoly, které rodina plní jednak vůči sobě samé, jednak vůči společnosti. Za základní funkce rodiny jsou považovány funkce hospodářská, biologicko-populační, výchovná, funkce odpočinku a obnovování tělesných a duševních sil.

Výchovné styly v rodině

Autoritativní výchova

Jako autoritativní výchovný styl se označuje příliš tvrdé a ctižádostivé výchovné vedení s velkými nároky na dítě. Přísné postupy rodičů k dětem narušují vzájemné citové vztahy a mohou u dítěte vyvolávat pocity strachu, úzkosti, křivdy nebo poruchy sebehodnocení. Chování a myšlení je přísně kontrolováno různými druhy trestů a odměn. Děti se učí, co si mají myslet.

V praxi to vypadá tak, že dítě se bojí přinést domů místo požadované jedničky dvojku.

Liberální výchova

Opakem autoritativního stylu je styl liberální, charakterizovaný nesoustavnou kontrolou a vedený spíše zásadou „žít a nechat žít“, což sice na první pohled vypadá přitažlivě, ale často je to jen ozdobná slupka zakrývající nezájem rodičů o dítě. Rodiče jsou nadměrně shovívaví, akceptují sice potřeby a zájmy dítěte, často jej odměňují, ale na stranu druhou, kladou na dítě příliš nízké požadavky. Děti se neučí pracovat a pomáhat rodičům a ti se pak v podstatě stávají sluhy vlastních dětí.

V praxi to vypadá tak, že rodiče spíše rozmazlují než vychovávají. Dítě je zmatené, nejisté, nespolehlivé, nespolupracující, sobecké, neuvážlivé a neřídí se pravidly.

Demokratická výchova

Obecně se za nejvhodnější považuje demokratický styl výchovného vedení, v němž má dítě dostatek prostoru k vlastnímu rozhodování, a přitom ho zase nemá tolik, aby nezakusilo váhu vytyčených požadavků. Rodič zde působí jako rádce a průvodce, podporuje nápady, práci, zájmy dítěte a chyby, které dítě dělá, jsou chápány jako příležitost k poučení. V demokratickém stylu výchovy jsou pravidla jasná a spravedlivá.

V praxi to vypadá tak, že dítě vychovávané v tomto stylu spolupracuje, stává se nezávislým, samostatným a respektuje řád a pravidla.

Specifické rysy a předpoklady

Základem rodinné výchovy je dobrý způsob života rodičů a dětí. Jádrem životního způsobu jsou společné hodnoty, normy života, osobnostní ideály. Když tyto předpoklady chybí, nepostačuje jen aplikace běžných výchovných prostředků.

Děti se učí ze všeho, co vnímají, a to bez ohledu na to, jestli je to dobré nebo zlé, hodnotné nebo bezcenné. Nejdůležitějším úkolem rodičů je usměrnit svůj vlastní život tak, aby své děti ovlivňovali více pozitivním než negativním směrem. Rozumný způsob života (rozumná výchova) předpokládá, že rozlišujeme, hodnotíme a vybíráme to, co chceme připustit. V demokratické společnosti jsou přípustné skoro všechny způsoby života a myšlení, přitom ovšem ani jeden není výlučně uznávaný a podporovaný. Výchovu usnadňuje podpora vyplývající ze společenských tradic, ze souhlasu podobně smýšlejících lidí. Dobrá manželství a rodiny, přátelství a společenství podobně smýšlejících lidí mohou poskytnout v hodnotově nestálé společnosti domov, jistotu a smysl. Čím lepší, stabilnější a harmoničtější je kultura rodičů, rodiny a jejího okolí, tím méně je třeba děti přímo vychovávat. Těžištěm rodinné výchovy je nepřímá výchova - snaha rodičů připravovat dětem hodnotné příležitosti pro jejich kontakty, zážitky a činnosti.

Základní potřeby dětí:

- bezpečí
- spolupříslušnosti a uznání
- rozvíjet se
- být aktivní a výkonný
- být pochopen

Východiska rodinné výchovy

Osobnost dospělého člověka se v podstatné míře utváří na základě zkušeností z dětství a mládí. Ten, kdo dal dětem život, má také povinnost je tak dlouho a tak dobře vychovávat, dokud nejsou schopné samostatně jednat. Rodiče jsou tedy nejdůležitějšími vychovateli, všichni ostatní vychovatelé mohou pouze doplňovat to, čeho ve výchově dosáhli rodiče.

Mimoškolní výchova

Na výchovu dítěte působí jak výchova ve škole od učitelů, doma od rodičů, ale také vychovávání sebe sama a výchova vedoucích v různých kroužcích a nejrůznějších zájmových organizacích.

Mimoškolní výchova - jedná se o výchovu, která nemá co dělat se školou, tudíž probíhá většinou mimo budovu školy

- děti jsou odkázané na svou šikovnost a samostatnost, protože s nimi není nikdo z rodiny, kdo by ji rychle přispěchal na pomoc

- děti v těchto organizacích tráví velkou část svého volného času

Mimoškolní výchova může mít různou podobu. Děti se mohou věnovat nejrůznějším věcem. Mohou sportovat, to znamená, že jsou členem nějakého střediska mládeže, nebo mohou chodit do zájmových kroužků, jako je např. kreslení, tancování, keramika, cizí jazyky a mnohé další kroužky.

Zde se děti mohou naučit jak sami bez cizí pomoci zvládnout nejrůznější běžné problémy, ke kterým by předtím volaly své rodiče na pomoc. Také se mohou zdokonalit ve své zručnosti a dovednosti. Ale hlavně děti jsou v organizované skupině a tím pádem se nemohou tolik toulat po ulicích a jsou trochu víc chráněni před pouličními gangy a mají vyšší šanci, že se potkají např. s drogami mnohem později, než jsou dětská léta. Toto pokládám za největší plus těchto organizací. Velkou nevýhodou těchto organizací je, že jako většina věcí je za peníze. Takže některé děti ze sociálně slabších rodin mají smůlu, protože i kdyby bylo dítě sebe víc nadané, není mu umožněno jeho talent dále rozvíjet.

Zde se dětem věnují kvalifikovaní pracovníci, kteří se starají o rozvoj dítě v daném oboru. Vždy mu mohou poradit, co jak udělat, aby byla jeho práce lepší než ta předešlá.

Instituce pro výchovu mimo vyučování

Školní družiny, odpolední kroužky ve škole i mimo školu, střediska mládeže, centra mládeže, domovy mládeže, jazykové a umělecké školy

Např.

Školní družiny – tuto organizaci nejčastěji navštěvují děti nižšího školního věku (1.–5. třída), ale tato délka nemusí to být vždy pravidlem, protože starší děti odmítají být ve družinách, protože to považují k jejich věku „nedůstojné“ a trapné

– zde je nad dětmi dozor, v době kdy jsou jejich rodiče v práci; jsou zapojeny do nejrůznějších prací a aktivit

2) Střediska mládeže – zaměřují se na specializovanou činnost pod vedením pedagoga

– např. v Brně – Líšni: ***Středisko Nadace***

Posláním nadace je umožnit dětem a mládeži, především ze sociálně slabých, neúplných nebo ohrožených rodin, smysluplně využívat volný čas a tím přispět k účinné prevenci kriminality mládeže. Dát mladým šanci prožívat dobré mezilidské vztahy na základě přátelství, porozumění a laskavosti a tím nejlépe bojovat proti rasismu, xenofobii, náboženské nesnášenlivosti, drogám, alkoholismu, gamblerství a ostatním negativním jevům ohrožujícím dnešní mládež. Bez zvládnutí volného času dětí je výchova marná.

3) Centra mládeže – mohou to být třeba sportovní kluby, kde se dětem věnují trenéři a vedou je od dětských let až do dospělosti, pokud dítě u této aktivity vydrží

– příkladem nám může být např. basketbal: BK Gambrinus JmE Brno, BBK IVes Brno; fotbal: FC Žabovřesky atd.

4) Centrum volného času – ***SOKOL***: Spolek lidí různé věkové kategorie (od malých dětí po důchodce), kteří mají rádi pohyb a mají velkého sportovního ducha a v tomto duchu vychovávají své malé a mladé členy.

Česká obec sokolská (ČOS) je v České republice čtvrtým nejpočetnějším občanským sdružením jehož 180 000 členů se dobrovolně věnuje sportům, pohybovým aktivitám v oddílech sokolské všestrannosti a kulturní činnosti, především ve

folklórních a loutkářských souborech. ČOS se řadí k nejstarším spolkům tohoto typu na světě. Myšlenkově vznikla z emancipačních snah českého národa v 19. století. Program všestranného psycho-fyzického rozvoje člověka ji vtiskl Dr. Miroslav Tyrš a Jindřich Fügner. Později rozhodli podporovat sportovní výkon v 57 sportech, které jsou v ČOS organizovány. V gymnastice, házené, basketbalu, v judu i v atletice vykazují sokolští sportovci ligoovou až reprezentační úroveň. ČOS zabezpečuje nové sporty, jejichž příkladem může být akrobatický rokenrol s tituly mistrů světa.

JUNÁK: Organizace pro děti mladší i starší. Ti starší si mohou později udělat kurz na vedoucího. Později dostane svou skupinu dětí, o kterou se s ostatními vedoucími stará.

Svaz skautů a skautek ČR je dobrovolné, nezávislé a nepolitické sdružení ve smyslu zákona 83/90 Sb., sdružující své členy a členky bez rozdílu národnosti, náboženského vyznání, politického přesvědčení, rasy nebo jiných rozdílů. Posláním Junáka je podporovat rozvoj osobnosti dětí a mladých lidí, jejich duchovních, mravních, intelektuálních, sociálních a tělesných schopností, aby byli po celý život připraveni plnit povinnosti k sobě samým, bližním, vlasti, přírodě a celému lidskému společenství v souladu s principy, stanovenými zakladateli skautského hnutí. Junák je se svými 50 000 členy největším občanským sdružením dětí a mládeže v České republice. Jejich cílem je přispět k výchově generace, která bude mít vzdělání, sebevědomí, cit, ambice, schopnost správně rozhodovat a řešit ty nejsložitější, malé i velké úkoly současnosti i budoucnosti.

Junák v Brně má 2 219 členů v 19. střediscích. Střediska se dělí na oddíly, které realizují svoji činnost ve skautských klubovnách. Těch je Brně 40. Oddíly jsou koedukované nebo čistě dívčí či chlapecké.

PIONÝR: Je organizace pro mladší děti asi do 15 – ti let. Jejich hlavní mota a zásady, si můžete přečíst níže.

Pionýr je čestné označení pro lidi, kteří razí novou cestu, nebojí se překážek ani námahy a kteří vytrvalou a obětavou prací pro lidskou společnost vytvářejí její lepší budoucnost. Pionýry byli i slavní lékaři a vědci, bojující s nejhrošími nepřáteli člověka, nemocemi a s mikroby, jako Pasteur, Koch, český lékař a vědec Jedlička, jeden z prvních roentgenologů, který své práci a vědě obětoval své zdraví, vynálezci radia manželé Currieovi a mnozí další.

Zásady: Pionýr je všem chlapcům a děvčatům příkladem.

1. Pionýr miluje svou lidově demokratickou vlast.
Je hrdý na svůj národ, který pod vedením presidenta Klementa Gottwalda buduje socialismus. Miluje svou lidově demokratickou republiku a její armádu, záruku bezpečnosti našeho státu.
2. Pionýr přeje svobodu a mír všem národům.
Miluje našeho osvoboditele Sovětský svaz, zemi svobody, míru a socialismu.
3. Pionýr se dobře učí.
Plní vzorně svoje školní povinnosti, má rád knihy, stále se vzdělává, aby se stal uvědomělým a platným budovatelem socialismu.
4. Pionýr je pracovitý.
Ctí každou práci, která přináší prospěch celku, a účastní se jí podle svých sil. Především pomáhá svým rodičům.
5. Pionýr pečuje o své zdraví.
Dbá o svou čistotu a je otužilý, aby byl zdatným pracovníkem a obráncem své vlasti.
6. Pionýr je ukázněný.
Dbá rad svých rodičů, učitelů a vedoucích. Podřizuje se vždy vůli kolektivu.
7. Pionýr chrání svou pionýrskou čest.
Zastává pravdu, je čestný a odpovědný, není sobecký a jedná vždy spravedlivě. Váží si všech pracujících lidí.
8. Pionýr je mladým hospodářem své země.
Miluje přírodu, zachází šetrně se vším, co bylo vytvořeno lidskou prací. Chrání společný majetek a střeží jej před škůdci a nepřáteli.
9. Pionýr je věrným a spolehlivým druhem.
Pomáhá spolužákům a je přítelem malých dětí.
10. Pionýr se připravuje vstoupit do řad ČSM.
Bude proto vždy a všude vzorným pionýrem, aby byl přijat do ČSM, který sdružuje nejuvědomilejší mladé budovatele republiky.

5)Základní umělecké školy – tyto organizace poskytují dětem, ale i dospělým hudební, pohybové, výtvarné a dramatické vzdělání
– zde se děti mohou připravit na studium na střední a vysoké umělecké škole, nebo škole s tímto zaměřením

6)Jazykové školy – zde se děti učí cizím jazykům nebo se v nich zdokonalují

atd.

Sebevýchova

Je to specifická forma pedagogické aktivity. Jedinec sám se stává jak iniciátorem, tak realizátorem vzdělávacího procesu.

Motivace, potřeby a zájmy

Je to výchozí předpoklad. Člověk může být motivován podněty ze školy, z pracoviště, z veřejné činnosti, vlivem veřejného mínění, vzorem a příkladem druhých lidí,...

Vznikají potřeby, jako je potřeba širšího vzdělanostního obzoru, určitého vědomostního rozhledu, úspěšného sociálního uplatnění, překonání určitého nedostatku,...

Autodiagnóza

Sebevýchova je možná v tom okamžiku, kdy je jedinec schopen zhodnotit vlastní stupeň rozvoje, posoudit dosažené klady i nedostatky a uvědoměle se rozhodovat pro další změny svého vědomí, přesvědčení i chování.

Autodidakce

Je to postup, při němž si žák sám stanovuje cíle, plánuje činnost, vybírá učivo, řídí, kontroluje a hodnotí své vzdělávání.

Sebevýchova je možná jen tehdy, jestliže má jedinec k dispozici takové prostředky, které mu ji umožní. Jde o odbornou i populárně vědeckou literaturu ve formě knih i časopisů, nejrozmanitější autodidaktické příručky, metodické návody a další pomůcky k samostatnému rozvoji jedince.

Použitá literatura:

- JŮVA, V. sen.; JŮVA, V. jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1995 (1999). ISBN 80-85931-06-0.
- JŮVA, V. et al. *Základy pedagogiky* (pro doplňující pedagogické studium). Brno : Paido, 2001. ISBN 80-85931-95-8.
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-252-1.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997. ISBN 80-7178-170-3.
- Internet: www.centrum.cz (junák, sokol, pionýr, centra mládeže)